

3.7 Billedkunst

af Kirsten Møller

For 50 år siden var der langt færre billeder i vore omgivelser. I dag ser billederne på os fra alle vægge, plakatsøjler, blade, reklamer og ikke mindst fra de mange elektroniske apparater, vi benytter os af. Det gælder ikke mindst børn og unge. Der er billeder og billedkunst involveret i hele det børnekulturelle område – tegnede, malede, fotograferede, sammensatte og levende.

Til fortællingen om børnekulturens udvikling fra 1945 til i dag hører også billedkunstområdet. Til det hører principielt alle billeder: Billedbøger og illustrationer, levende billeder, film, formidling af billedkunst og børnenes egne produktioner. Derfor beskrives dele af udviklingen i afsnittene om litteratur, museer, biblioteker og formidling. For alle disse billedområder gælder det, at hvad der tidligere primært var kultur for børn, nu også præges af kultur med og af børn.

Men - billedkunstområdet og musikområdet er specielt. For dem gælder det, at de altid også har været en del af folkeskolens fagrække. I forlængelse af skolefagene blev der udviklet muligheder for, at børn kunne bruge fritiden på deres egne interesser - på musikskoler, billedskoler og kulturskoler.

Dette afsnit fokuserer på billedkunst som skolefag og som fritidsinteresse som et samarbejde mellem børn, billedkunstlærere og billedkunstnere i variationer af projekter og processer.

Billeder har altid været til stede som en naturlig del af kulturlivet. Vi ser dem i arkitektur, på værktøj, i klædedragter, som dekoration og som kommunikation. Om kunsten sagde allerede Platon, at æstetik er sandhed, godhed og skønhed og Benneton fotografen Toscani sagde: "Kreativitet og fantasi er det vigtigste, vi mennesker har, uden dem ville verden gå i stå".

Faget billedkunst

Fra det øjeblik et lille barn åbner øjnene, er synet og det at se en vigtig del af livet. Det lyder enkelt at SE, men det er en spændende og omfattende proces. Det er også at have blik for, at få øje på, at indse, at gennemskue, at drømme og at overskue.

Billedkunst har i lang tid været en naturlig del af den danske folkeskoles fagrække, og har - i modsætning til f.eks. sløjd og håndarbejde - altid været tilbudt både drenge og piger. Fra 1814 og frem til 1958 hed faget tegning. Med sit fokus på tegning og illustration af historiske og bibel -historiske fortællinger var det i høj grad en slags forøvelse til det håndværk, som mange senere skulle ud og praktisere.

Med folkeskolelovens Blå betænkning i 1958 kom faget til at hedde formning. Sammen med reformpædagogikken blev barnet og dets egen kreative billedfremstilling centrale, og nye materialer og udtryk blev inddraget.

I 1976 fik faget en ny vejledning, hvor der nu – i takt med samfundets brug af bl.a. elektroniske billeder - blev lagt vægt på billedfremstilling, billedaflysning og billedpåvirkning.

I 1991 fik faget atter et nyt navn: Billedkunst. Med dette navn kom yderligere et par nye aspekter til, nemlig arkitektur og billedmedier. I den digitale verden var det vigtigt, at børnene også fik en såkaldt digital dannelse med sig i det videre forløb.

Billedkunst har altså sammen med de øvrige musiske og håndværksmæssige fag - musik, idræt, sløjd, håndarbejde og hjemkundskab - i høj grad medvirket til at leve op til folkeskolens formål: "Hvor skolen skal være bredt funderet, give fortrolighed med kulturen og lyst til at lære". Hvert af disse musiske fag har sin egen baggrund, sine egne udtryk, sit håndværk og står som en vigtig del af variation i undervisningen og et vægtigt bidrag til børnekulturen. Det er fag, som kræver tid for at få betydning og - det fælles musiske til trods – fag, som mister mening, hvis de – som nogle har ment – bare kan slås sammen.

Billedkunstlokalet har sin særlige betydning for arbejdet. Det er ofte et lyst lokale, med god plads, opslagstavler og hylder til børnenes arbejder, samt depoter med et udvalg af materialer og redskaber. Det er vigtigt i billedkunst, at børnene arbejder med både hoved og hænder, og at deres arbejder "bliver set". Billedarbejderne skal præsenteres. Akkurat som børnenes kor eller orkester skal lyttes til og deres teaterstykke skal ses

Gennem mødet med billedkunstnere og besøg på kunstmuseer får børnene også mere viden om og respekt for den professionelle kunst gennem tiden. I 1960erne udstillede Louisiana i parken en stor labyrint af vægge med børns malerier. Det var et af de første tiltag til samarbejde mellem kunstmuseer og billedkunsthaget. Siden er det blevet almindeligt, at alle museer har værksteder, hvor børn kan arbejde kreativt, efter at de har fået nye indtryk. Som eksempel kan nævnes, at Esbjerg Kunstmuseum har påbegyndt en 5-årig indsats: "Kunst for livet". Her får de helt små børn oplevelser med den professionelle kunst, hvorefter de bearbejder deres indtryk og ideer i skabende udtryk.

I faget billedkunst lærer børnene, at det kræver fordybelse og koncentration at komme frem til et tilfredsstillende resultat. De lærer også både at finde frem til et personligt udtryk og at samarbejde. De fleste lærere, billedkunstnere og pædagoger, der underviser i billedkunst, oplever jævnligt, at børnene går ind i sig selv, bliver stille og koncentrerede. Der opstår en skøn arbejdsro og tiden står næsten stille. Børnene

opdager, hvor dejligt det er at arbejde med både hænder og hoved, med leg og fantasi, i en verden uden tests.

Afslutningsvist skal det nævnes, at undervisere med en faglig og pædagogisk kompetence, naturligvis opnår de bedste resultater med børnene. Dertil kommer, at kompetente voksne ofte bliver kulturelle forbilleder for børnene.

Billedskoler – historie og virke

Kort efter anden verdenskrig voksede landets første musikskoler frem. De blev en succes og fik snart deres egen musikskolelov. I 1980'erne åbnede de første kommunale billedskoler spredt i Danmark. I alt er der i dag omkring 100 billedskoler. Størrelse, indhold, undervisere samt betaling varierer fra kommune til kommune. Fra ganske små steder med få hold i den lokale skole, til store billedskoler med mange hold i egne lokaler. Underviserne er fortrinsvist billedkunstlærere og professionelle billedkunstnere. Holdene er relativt små - fra 8 -15 elever.

Men det kan også være undervisning og projekter for hele klasser. Betalingen kan variere fra en relativ høj egenbetaling til gode kommunale tilskud og tilsvarende mindre egenbetaling.

I begyndelsen af 1990'erne etableredes billedskoleforeningen "Børn, Kunst og Billeder". Foreningen holder hvert år en landskonference, hvor billedskolefolk mødes, debatterer og bliver inspirerede. Foreningen har udgivet en række fine publikationer om billedskolernes og børne- kulturens liv og udvikling. Desuden har den taget initiativ til et spændende landsdækkende kompetencecenter. Her arbejder aktører inden for området bl.a. med at skabe sammenhæng i "fødekæden" og at få en landsdækkende lovgivning inden for området.

I 1989 startede Københavns Billedskole - i dag Billedskolen i Tvillingehallen- som jeg vil bruge som case til at illustrere, hvordan der kan arbejdes på en billedskole. Billedskolen ligger i et stort fredet hus i Den Brune Kødby midt i København. Den er nabo til hhv. musikskolen, teaterbutikken, DGI-byen samt flere gallerier. Et naboskab, der giver en god interaktion i et unikt kulturmiljø.

Billedskolen har omkring 40 eftermiddagshold om ugen. Det er muligt at søge hold med forskelligt indhold. F.eks. billedkunsthold, digitalt tegnehold, tegneseriehold, malehold og croquis. Byens skoler tilbydes desuden årligt omkring 80 klasseprojekter a 3-4 dages varighed.

Desuden besøger billedskolens faste undervisere omkring 60 københavnske skoler årligt. Her gennemfører de, i samarbejde med de lokale lærere og elever, forskellige spændende kunst projekter. Klasseprojekter, der foregår på billedskolen, bygger på en grundig planlægning mellem billedskolens faste personale og den/de kunstnere, der skal undervise, samt evt. kulturarbejdere fra eksempelvis: Zoo, et af byens museer,

Folkekirkenes Skoletjeneste m.v. Derefter sendes et program ud til samtlige skoler, der kan tilmelde sig. Projekterne afsluttes ofte med en udstilling.

Projekter i billedskolen

Her vil jeg kort beskrive nogle af de mange gennemførte klasseforløb, der kan antyde bredden i disse børnekulturelle projekter:

1. Images of Africa

Københavns kommune gennemførte i 90'erne et stort kulturprojekt i samarbejde med flere afrikanske lande. Forskellige afrikanske fortællere, dansere og kunstnere besøgte billedskolen og inspirerede de meget interesserede danske børn. Herefter arbejdede klasserne med forskellige billedudtryk, der alle bar præg af stærke rytmer og farver.

2. Jeg har et museum

I 2000 og 2001 gennemførte billedskolen sammen med blandt andre Hirschsprungske Samling, Statens Museum for Kunst og Louisiana et spændende langvarigt projekt.

Hvert museum inviterede 6 skoleklasser til at besøge museet flere gange for at lære samlingen og huset godt at kende. Fællestemaet blev "Hjem", da det var noget, alle kendte til – også de mange tosprogede børn - der var med i projektet. Det blev en stor succes, ikke mindst da forældrene blev inviteret på besøg med deres barn som guide. Men også fordi børnene blev så glade for deres museum, at de ikke ville slutte igen.

3. Børns Bybevidsthed – Tårne og spir

I perioden fra 1990 til 2000 gennemførte 65 folkeskoler i København arkitekturprojekter i samarbejde med Hovedstadens Forskønnelse, Danske Arkitekters Landsforbund, Danmarks Lærerhøjskole, Skov-og Naturstyrelsen og Billedskolen. Målet var at gøre Københavns børn og unge mere bevidste om byens arkitektur og kulturhistorie. Børnene blev bl.a. spurgt, hvad der var af størst betydning for dem i deres by? Mange svarede: De flotte tårne og spir. Alle var derfor fyr og flamme, da en række 6. og 7. klasser blev inviterede til at bygge en model til et nyt tårn eller spir til byen. Modellerne skulle være max. 2m høje og 80 cm brede. Ellers var det op til de enkelte grupper at finde ide, materialer og funktion. De færdige tårne blev udstillet i Kalvehallen ved Øksnehallen samtidig med modeller udført af unge kunstnere og arkitektstuderende.

4. Altertavler

I et af mange samarbejdsprojekter med Folkekirkens Skoletjeneste blev en række store klasser in- viteret til at bygge og male en trefløjet altertavle (triptykon), der henover påsken skulle udstilles i de lokale kirker. Det blev en lang, udfordrende og spændende proces for børnene. Først fortalte den lokale præst Bibelens påskehistorie, så lavede eleverne skitseforslag, små papmodeller, og endelig skulle den ”rigtige” altertavle bemales. Den var tømret sammen af elever på produktionsskolen (ca. 2x 1,5 m). Da alle altertavler blev præsenteret i Vor Frelser Kirke var alle børn og mange forældre mødt frem (heraf en stor del med baggrund i islam). En kirkehistoriker gennemgik samtlige altertavler. Det var en bevægende oplevelse.

Ovennævnte korte beskrivelser antyder de mange muligheder for at kombinere billedkunst med andre fag og kulturelle aspekter. Efter hvert klasseprojekt blev der foretaget en mundtlig evaluering med børnene, samt en skriftlig evaluering for de voksne deltagere. Bortset fra nogle få gode råd til indholdet, ønskede alle at få mulighed for at komme igen. Under alle omstændigheder fik de mange børn ny viden, visuel erfaring og ny kulturel dannelse med i rygsækken.

Internationalt kultursamarbejde

En vigtig del af samarbejdet mellem kultur, billedkunst og børn er de mange internationale tiltag, der især fandt sted i tiden fra år 1965 – år 2000. Det var medvirkende til at give både de danske og de udenlandske kunstnere, kulturmedarbejdere, pædagoger og lærere ny viden og inspiration. Her skal kort oprides nogle af dem, der fik betydning for den danske børnekultur.

A. INSEA.(International Society of Education through Art). Hvert år afholdtes store konferencer, med forelæsninger, debatter og udstillinger. Deltagerne var kunstnere, billedkunstlærere og kulturmedarbejdere fra hele Europa.

B. NK (Nordisk Kurs). Konferencerne blev afholdt på skift i de nordiske lande i perioden fra 1970 – 2017, og henvendte sig især til undervisere i billedkunst på alle niveauer. Det var naturligvis med til at give ny viden og engagement. Desuden var det grunden til, at flere nordiske vandrestillinger, bl.a. ”Se dig selv i øjnene” blev til. Samt etablering af NB (Nordisk Bildinstitut).

C. SHUTTLE- Udvekslingsprojekt mellem nordiske kulturministerier og Sydafrika. Midt i 90’erne, efter Sydafrikas befrielse fra apartheid, besøgte nordiske kulturarbejdere Sydafrika og så de spirende nye tiltag i det store land. Årene derefter fik vi besøg derfra, og havde bl.a. en fin udstilling af sydafrikanske børns tegninger i billedskolens Børnegalleri. Her havde vi den glæde, at Nelson Mandela kom på besøg.

D. SKOLEN ADOPTERER ET MONUMENT – Schools adopt monuments. Målet med dette store europæiske projekt var at lære børn i de involverede 17 lande mere om deres kulturarv. I Danmark deltog omkring 30 skoler, og der blev fokuseret på bl.a. gravhøje, kirker og skulpturer.

E. CHILDREN OF ART. I begyndelsen af det ny årtusinde blev en gruppe danskere via kulturministeriet inviteret til en stor international kongres i New York. De 700 deltagere beskæftigede sig alle med børn, unge, art and culture. Der var interessante indlæg, besøgt institutioner og udstillinger. Alle rejste berigede hjem.

F. REGGIO EMILIA. I 1963 startede Loris Malaguzzi et spændende og omfattende pædagogisk børnehaven-projekt i Reggio Emilia regionen i Norditalien. Det fokuserede især på børns mange sprog og deres kreativitet. Samt på de voksne medarbejders refleksion og dokumentation. Mange danske pædagoger, lærere og kulturarbejdere fik via kurser, foredrag og besøg i Reggio Emilia ny viden og stor inspiration

Personer og milepæle fra 1950 til 2000

Børn og voksne har til alle tider og i alle kulturer udtrykt sig i billeder. Over de sidste årtier har barnets egne tanker, ideer og erfaringer fået en meget mere central plads. Parallelt hermed er der blevet undersøgt og skrevet, ikke mindst om børns tegneudvikling, men også om kreativitet og vækst, samt de mange andre kulturelle udtryk. Særligt i midten af forrige århundrede fik børns kreative udtryk og kulturelle liv ny opmærksomhed. I kulturministeriet voksede mange aktiviteter frem, og det blev f.eks. naturligt at tale om kultur med-, af og for børn

Undervisningsministeriet og Kulturministeriet stiftede sammen "Springfrøprisen" for at sætte spot på gode eksempler inden for de praktiske, musiske og kunstneriske fag i grundskolen. Det kunne være koncerter, musicals, film, arkitektur eller elevværker i billedkunst, hvilket det ofte var. Med vægt på processen frem for produktet. Prisen blev uddelt årligt 2010-14 og 2016-18 og præmierede de tre bedste skoleprojekter, der skabte nogle helt særlige kunstneriske projekter, som opfyldte fagenes Fælles Mål på nye og spændende måder. Med prisen fulgte 50.000 til fordeling mellem de tre vindende klasser.

Børnekulturens Netværk vurderede billedkunstområdet som et forsømt kunstområde. For at styrke det tog netværket initiativ til at få udarbejdet en "Kortlægning af situationen vedrørende billedkunst for, med og af børn og unge" i samarbejde med Pluss Leadership i 2011.

Kortlægningen konstaterede, at området var underbelyst, præget af forsøg og løse midler. Tilbuddet afhang af lokal prioritering og var fragmenteret med mange aktører. I forhold til øvrige kunstarter var rammebetingelserne ringere. Der manglede lovgivning, statslig/kommunal finansiering og forankring og en national formidling.

Desuden var der uklarhed i forhold til fagets /kunstartens indhold og afgrænsning. Kortlægningen kom med en række anbefalinger til styrkelse af området og foreslog at udarbejde en strategi.

Statens Kunstråd greb bolden og efterlyste forslag fra billedkunstmiljøet til at komme med et bud på ovenstående udfordringer. Rådet gav en treårig millionbevilling i 2014 til dannelsen af et kompetencecenter for billedkunst som tidligere omtalt. Bevillingen gik til foreningerne ”Børn, Kunst og Billeder” og ”Danmarks Billedskolelærere”. Kompetencecenteret har siden udarbejdet en strategi og fejrer årligt ”Billedkunstens Dag” på skoler rundt i landet og udvikler modelprojekter.

Kompetencecenteret har desuden udgivet ”Med én stemme”. Sammenfatning af oplæg til strategi og handlingsplan for børn, unge og billedkunst i 2016.

Desværre gør mange af de forhold, som kortlægningen i sin tid påpegede, sig stadig gældende.

Netop billedkunst er altid både for – med – og af børn. I de senere årtier er børns billeder og kreative udtryk overalt i institutioner og andre steder i samfundet blevet mere synlige. Meget afhænger imidlertid af lærernes, pædagogernes og kulturarbejdernes uddannelse. I skoleverdenen var der en længere periode i det forrige århundrede en kraftig udvikling inden for området billedkunst: Danmarks Lærerhøjskole fik sin egen velbesøgte Formningsafdeling med Ib Adelborg som leder. Faginspektør Edwin Hansen rejste rundt i landet for at sikre, at man alle steder levede op til den ny reform. Rikard, Gunnar og Jan Sneum underviste og holdt kvalificerede foredrag for de engagerede kursister. I årene efter kom der gang i forskning på området: Børn, billedkunst og kultur. Blandt andre var: Kristian Petersen, Birgitte Holm Sørensen og Ingelise Flensborg nogle af de kendte. Det betød et kvalitetsløft for området. I år 2000 lukkede DLHs afdeling imidlertid, og kun få kommuner ofrer i dag videreuddannelse på denne vigtige gruppe medarbejdere.

Det er fortsat vigtigt, at den enkelte billedkunstner, lærer, pædagog og børnekulturarbejder ”brænder” for børnekulturen. Det er således let at se og mærke, hvilke skoler og institutioner der har en ”ildsjæl in the classroom”. Om der er en voksen, der brænder for sport, musik, teater billedkunst o.l.

Det var også i midten af det forrige århundrede, der blev lavet forsøg med at understøtte de musiske fag med flere timer, bl.a. i Østrigsgade Skole i København og i Snebjerg ved Herning. Disse forsøg viste, at børn med flere timer i de ”musiske” fag klarede sig bedre, også i de såkaldt boglige fag! Parallelt hermed nedsatte kulturminister Ole Vig Jensen et musisk udvalg, der skulle arbejde på at give disse fag et løft.

Alt går stærkt. I 2000 årene er lærerseminarier lagt sammen, har fået nye navne, og videre ud- dannelselse for pædagoger og lærere er minimeret. Man kan i dag komme ud og være sammen med børn, uden at have ret megen viden om bl.a. deres billedsprog og kulturelle udvikling. I 2014 fik vi ny folkeskolereform, der gav den enkelte skole mulighed for at ansætte en kulturmedarbejder. Nogle få steder tog man det seriøst. Både lærere og politikere blev imidlertid så stressede over de mange nye krav, at de mange gode intentioner døde hen.

Perspektiver og konklusioner

Heldigvis har børns billedkunst og børnekulturen i Danmark alt i alt udviklet sig positivt over de seneste årtier. I perioder er børnekulturen og billedkunst for børn blomstret op, i andre er udviklingen gået langsomt. Sammen skal vi fremover sikre, at børn og unge får tid til leg, billedkunst, musik og skabende aktiviteter i det hele taget. Vi skal sikre, at de voksne, der har ansvar for børns alsidige kulturelle udvikling, har både tid, viden og lyst til at give vore unge generationer plads og ”redskaber” til at udvikle sig. Ikke mindst fordi vi ved, at erhvervslivet behøver kreativitet, fantasi og innovation. Kloge hjerner og hænder, der har erfaring med redskaber og materialer, er fortsat vigtige.

Søren Kierkegaard sammenfattede det tidligt således: ”Hvad følelse, erkendelse og vilje et menneske har, beror til syvende og sidst på, hvilken fantasi han har. Thi fantasi er forudsætningen for al refleksions mulighed”.

Danmark skal fremover turde satse på kultur, billedkunst og de øvrige musiske udtryk, både for – med – og af børn. Indsatsen skal styrkes, der skal udvikles og samarbejdes om børnekultur.

Børns blik på billedkunst

Gennem mange års undervisning i billedkunst i hhv. folkeskolen og billedskolen har jeg bemærket, hvor mange tanker den enkelte elev gør sig undervejs i processen. Jeg har lyttet til deres samtaler, stillet spørgsmål og fået kloge, fine og sjove tanker som svar. Udsagnene fortæller om børns overvejelser vedrørende faget. Om billedkulturen, den kreative proces samt børnenes kultur i det hele taget. Disse ”guldkorn” skrev jeg ned. De fleste citater herunder er fra folkeskoleklasser (3-7 klasse).

”Hvis ikke man lavede billeder, så forsvandt alt det, man har i hovedet. Og så er der måske ingen, der ved at man har været her.” - Anna.

”Billedkunst kan gøre alting ved os. Man kan blive bange, fjollet, glad og meget alvorlig.” - Nana.

”Jeg er så fuld af billeder indeni.” - Jonas.

”Billeder er en slags kreativitet, der kan ses af alle, så det skal bare ud.” - Sally.

”Når jeg har billedkunst, kommer jeg ud i alle de hjørner af hjernen, som jeg ellers aldrig gør.” - Christina.

”Jeg elsker billedkunst, for der er det nemlig mest mig, der bestemmer.” - Mads.

”På Den Hirschsprungeske Samling: Jeg synes vi skal kalde dette hus for vores museum. For det er faktisk os, der får det til at blive til et rigtigt museum.” - Jeanette.

”Hvis man er ked af noget, kan man male det, hvis man er glad, kan man lave sjove ting i ler.” - Mathilde.

”Det er vigtigt at få sin kreativitet ud, for den viser, hvem du rigtig er.” - Isam.

”Jeg synes, at billedkunst og den slags er vigtig for en. For der skal man nemlig selv tænke - hele tiden.” - David.

”Dine billeder er dit hånd- og hjerteaftryk.” - Andreas.